

AĞRININ KÜLTÜRÜ

Prof. Dr. Serdar ERDİNE

İ. Ü. İstanbul Tıp Fakültesi
Algoloji Bilim Dalı Başkanı

Ağrı doğanın temel elementleri olan ateş gibi, su gibi insan vücudunun temel öğelerinden birisidir. Aynı sevgi gibi doğanın kurallarına her zaman uymayan bir özelliğe sahiptir. Bir yazar insanda iki duygunun ağrı ve sevdanın kontrol altına alınmasının zor olduğunu söylüyor.

Diğer tıp bulgularından ağrıyı ayıran temel özellik ağrının sonuçta öznel deneyimlerle ortaya çıkması ve kişinin bunu ağrı olarak değerlendirmesidir. Dönemin ünlü bilim adamlarından Rene Leriche 1937'de **ağrıyı yaşayan ağrı** olarak nitelendirmiştir. Çünkü bu ağrı, sadece

insanın yaşamını herhangi bir tıp bulgusu, örneğin bir hipertansiyon gibi değil, tümünü etkileyen bir özelliğe sahiptir.

Ağrı bir çok toplumsal ve kültürel özelliklerle birlikte ortaya çıkar. Çünkü ağrı insanın doğduğu

andan itibaren bir çok uyarılarla karşı karşıya kalmasına, bu uyarıların beyinde bir kültürel yapıyı oluşturmaya ve kültürel yapı çerçevesinde olayları algılamasına dayanmaktadır. Bu anlamda ağrıyı diğer tıp bulgularından ayıran temel özelliklerden birisi ağrının aynı toplumsal ve kültürel olaylara insanın yanıtı gibi benzer özellikler taşımasıdır.

19. yüzyılın ünlü Fransız şairlerinden Alfred de Musset ağrıyı şu şekilde tanımlıyor.

İnsan çıraksa ağrı onun ustasıdır. Ağrıyı fiziksel ve mental olarak iki biçimde ele alabiliriz. Bu her iki tıp ağrı kara ve deniz gibi birbirinden farklıdır. Fiziksel ağrıyı kolunuz kırıldığında duyarsınız, mental ağrıyı ise kalbiniz kırıldığında. Her ikisinin birbirinden bu farklılığı beynin ne denli önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır. Sadece toplumlar ve diller bu ayrımı ortaya koymakla kalmıyor. İnsan vücudunun, beynin ve bilincin birlikteliği farklı sonuçlara ulaştırıyor. Örneğin oğlunu AIDS sonucu yitiren bir babanın çektiği acı ve ağrılar oğlunun AIDS nedeniyle çektiği ağrılar ve acılar birbirinden farklı değil mi? Bu da ağrının ne

denli farklılık gösterebileceğini ortaya koymuyor mu?

Ağrı bugüne dek çeşitli biçimlerde tanımlandı. Örneğin Aristo ağrıyı neşe gibi bir duyu olarak nitelendirirken ,Descartes sıcak , soğuk gibi bir his olarak değerlendirdi. Aristodan, Descartesten gelen süreç olayın tümünün birlikte ele alınması gerekliliğini ortaya koymuş oldu.

İnsan ilişkilerine baktığımızda özellikle insanların yüzyıllar boyunca birbirlerini küçümsediklerini gözardı ettiklerini görüyoruz. Örneğin bir dönem yapılan çalışmalarda esirlerin ağrı çekmediği ve Amerikan yerlileri üzerinde çeşitli araştırmaların yapılabileceği ileri sürülmüştür. 1817 yılında dönemin en ünlü kadın doğum uzmanı çeşitli araştırmaların köleler üzerinde yapmış ve beyaz kadınların ağrıya dayanamadıkları; zencilerin köpek ve tavşanlara benzediğini *British Medical and Chirurgical Journal*'da açıkça yazabilmiştir.

Nazi doktorlarının Holocaust döneminde yaptığı sözümona bilimsel çalışmalarda kullanılan insanların neler çektikleri akıldan çıkar mı? Ülkelerin toplumsal ve politik olarak kötü dönemlerinde, ülkemizde de yaşandığı gibi insanların çeşitli işkencelerde çektikleri ağrılar karşısında insanların ne denli duyarsız kaldığını bilmiyor muyuz?

Bu yüzden verilen acıların birbirinden yine farklı olduğunu görmek gerekiyor.

1990'lı yıllarda kanser ağrısı çeken bir insanla aynı yıllarda dünyanın çeşitli yerlerinde siyasi tutuklu olarak işkence ağrılarını sadece anatomik ya da fizyolojik olarak açıklamak mümkün mü?

Ya da yapılan bu olayları daha sonra hiç bir şey olmamışçasına insanlar ve toplumlar nasıl unutabiliyor. Örneğin çok şiddetli bir böbrek taşı ağrısı çeken bir insanın bu taşı düştükten sonra hemen unutmaması ilginç değil mi? Toplumların da

çektikleri acıları kolaylıkla unutmaması gibi. Nazım Hikmet'in dediği gibi "Geçmişin felaketini hatırlamak neden bu kadar güç, günün rahatlık duygusuna kapılmak neden bu kadar kolay". Bütün bunlar belki de beynin kendini ve vücudu koruma duygusunun sonuçları mı? Ya da ağrının anlamındaki farklılıkların sonucu mu?

Ağrının tanımı insandan insana neden bu kadar çok değişir? Homeros Iliada'da Yunan ve Troyalıların savaşını anlatırken, Akhilleusun kılıcı ile insanları nasıl biçtiğini anlatır. Aynı insanlar bu yaralarla yürür ve dolaşırlar. İnsanların savaşta aldıkları yaralar sonrasında sanılandan daha az ağrı çekmeleri sadece bir Homer hikayesi midir? Hayır. İnsanların kurşunlandıklarında, yaralandıklarında, bu çok şiddetli travmalar karşısında çok daha az ağrı duydukları bilinmektedir. Bu bile ağrının karmaşıklığını göstermek yönünden önemlidir.

AĞRI VE DİN

Önce tanrılar, İsis, İstra , Dzanvantari, Eusklepion, Apollon, Asya ve Amerikan yerlilerinin şamanları ağrıyı dindirmeye çalıştılar. Hipokrat ise bu tanrısal ve ruhsal kuramlardan bugünkü tıba doğru geçişi başlattı.

Eski Yunanlar doğal hayatı kutsal olarak ve ağrıyı kutsallık olarak görmüşlerdir. Bugün bile yaygın olan görüş annenin doğum sırasında ağrı çekmesinin ne denli kutsal olduğu ve annenin bu şekilde çocuğunu daha çok seveceği şeklindedir. Hâlâ çeşitli dinsel inançlarda da geçerli değil midir?

Yüzyıllardan beridir ağrının çeşitli dinlerde bir cezalandırma, tanrısal, kutsal bir anlama sahip olduğu görülmektedir. Hristiyanlık yönünden ağrının değerlendirmesi İsanın çarmıha gerilişi ile koşutluk taşır. Örneğin ünlü matematikçi ve felsefeci Pascal **hastalıkların iyiye kullanılması için tanrıya yakarış**

yazısında şöyle der: "Tanrım ağrımın ne olduğunu, bu duyduklarımın ne anlama geldiğini bana göster ve vücudumun iyileşmesini sağla. Tanrım bu ağrıyı daha keskin olarak duymamı ve böylelikle yaşamın anlamına varmamı sağla".

Ağrı ile ruh arasındaki ilişkiler geçmiş kültürlerden beri gelir. Birçok kazıda kafatasına trepanasyon adını verdiğimiz delikler görülmektedir. Geçmiş dönemlerde kafatasındaki bu deliklerin bir çok kültürde görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Ağrının ve şeytani ruhların bu deliklerden çıkıp gitmesi için yapıldığı bilinmektedir.

Günümüzde bile İran dahil olmak üzere bir çok yerde yapıldığını biliyoruz.

Çeşitli toplumlarda acı çekmenin bir ödüllendirme olarak görüldüğü de bilinmektedir. Bir çok tarikat ve islamiyette de varolduğu gibi acı tanrıya ulaşma yolunda önemli bir adımdır. İnsanlar kendilerine acı çekterek barışa ve huzura kavuşmaya çalışmaktadırlar.

Diğer ilginç bir özellik ise insanların ateş üzerinde yürürken, vücutlarına çeşitli şeyler saplarken acı çekmemeleridir. Geçmişte hep merak edilen bu konu bugünkü bilimsel veriler çerçevesinde önemli ölçüde açıklanabilmektedir. Vücudun bunu başarabileceği ortaya çıkmaktadır. Vücut endorfin adını verdiğimiz kimyasal maddeler salgılamaktadır. Morfine benzer bu maddeler savaşta yorgunluk anında veya emosyonların çok üst düzeye yükseldiği anlarda en üst seviyeye ulaşmakta ve insanlar acıyı duymaz hale gelmektedirler.

AĞRI VE TOPLUMSAL ÖZELLİKLER

İnsanların yaşadıkları ortamların, düşünce biçimlerinin kültürlerinin de ağrıya karşı davranışlarda önemli rol oynadığı bilinmektedir.

Etnik kökenler de bu anlamda önemlidir. Örneğin Zbrowski tarafından yapılan bir çalışmada İtalyan, Yahudi, İrlandalı ve yaşlı Amerikalılar arasında yapılan bir araştırmada Yahudi ve İtalyanların ağrılarını daha abartılı bir biçimde hiç bir inhibisyon yapmadan dile getirdiklerini buna karşın yaşlı Amerikalılar ve İrlandalıların ağrıyı inkar ya da belli etmeme yoluna gittiklerini göstermiştir. Burada ağrıyı belli etmemek bir anlamda ağrıya teslim olmama anlamındadır. Buradan da kendilerine bir zafer payı çıkartılmıştır. Bir Yahudi için işe ağrı bir cesaret ya da onur sorunu değil tıbbi bir bulgudur.

Ancak aynı çalışmanın bugün yapılması halinde farklı sonuçlar alınması da doğaldır. Çünkü bilimsel, teknolojik gelişmeler ışığında etnik kültürler de gelişmektedir. Bu anlamda gelişmiş etnik kültürlerin daha farklı cevaplar vermesi doğaldır.

Çünkü ağrı bulunan koşullara göre farklı biçimde algılanan bir tip bulgusudur. Ağrı konusunda yaşayan en ünlü bilim adamlarından Melzack'ın yaptığı bir deney ilgi çekicidir. Melzack yeni doğan bir köpeği diğer köpeklerden ayırarak tamamen rahat ve hiç bir ağrı oluşturmaz bir ortamda bir süre büyüttükten sonra normal ortama soktuğunda köpeğin başlangıçta ağrıyı tanımadığını göstermiştir. Bu anlamda ağrı öğrenilen bir duydur. Ağrı hem de öylesine öğrenilen bir duydur ki bir yanma ağrısı ile bıçak saplanması beyinde farklı biçimlerde kodlanır. Normalde birbirine karışmaz. Ancak hepsinin temel özelliği beyinde bir takım değişikliklere yol açmasıdır. Aristo ağrının ağrıyı duyan insan doğasını allak bullak ettiğini yazmıştır.

Ağrıyı postmodern dönem filozoflarından Jean Francoise Lyotardın görüşlerine göre ele almak mümkündür. Lyotarda göre post-

modern dönemde genel açıklama sistemleri geçerliliğini yitirmektedir. Genel açıklama sistemlerini metanarrative olarak isimlendiren Lyotarda göre örneğin hristiyanlık öyle bir metanarrativdir ve evrenin bir başı bir sonu olduğunu ileri sürer. Ağrının metanarrativi de böyledir. Ağrıyı ağırlı uyaranların sinir lifleri ile beyne iletilmesi ve algılanması biçiminde açıklar. Halbuki ağrı da toplumsal sistemler gibi çok bilinmeyenli bir sisteme sahiptir. Bu nedenle artık ağrı hekimler, hastalar ve çevredeki herkesin katkılarıyla değerlendirilip tedavi edilecektir. Hastanın yalnızca hekime danışması ve onun çabasıyla değil kendi çabasıyla başatması gerekecektir.

Çeşitli hastalıklar yüzünden 1879'larda kendini emekliye ayırmak zorunda kalan Nietzsche "Ağrıma bir isim verdim" diyor; "ona köpek diyorum. Köpekler, hizmetçiler ve kadınlarla eşdeğer görüyorum" demiştir. Burada ağrıyı aşağılayarak onu tedaviye çalışmış-

tır. Yani ağrının kölesi olacağına ağrının sahibi olmayı yeğlemiştir.

Burada ağrı ancak hasta ve çevresinin birlikte bir takım çalışması ile ele alınabilecek bir özelliğe sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Albert Schweitz otobiografisinde şöyle demektedir. "Yaşamının her hangi bir döneminde ağrı çeken bir insan artık yalnız kendine ait değildir. Başka ağrı çekenlere de koşmak, onlara yardım etmek zorundadır. Ağrının izlerini üzerlerinde taşıyanların kardeşliği" olarak isimlendiriyor.

Sonuç olarak ağrı yalnızca tıbbi bir bulgu ya da hastalık olarak toplumsal olaylardan soyutlanamayacak kültürel bir olgudur.